

TOPKAPI SARAYINDA KALMIŞ BAZI KALE ANAHTARLARI

Oktay ASLANAPA

Osmanlı devrinden bazı kalelerin anahtarları Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonları arasında saklanmaktadır. Bunlar 27 gümüş, 97 demir, 20 tahta anahtardır. II. Sultan Mahmud özel olarak gümüş kale anahtarları yaptırmış ve sınırlardaki kaleleri tamir ettirmiştir. Tuna boylarındaki kalelerin tamirleri için Cevdet Tarihi'nde 1231 H. (1816 M.) olayları arasında bilgi verilmektedir. Kaleleri bilinen kitabeli, tarihli ve tuğralı yedi anahtar vardır :

— Tuna'nın sağ kıyısında eski Adakale'nin doğusunda *Harsova Kalesi*'nin 55 santim uzunlukta klâsik gümüş anahtarı tamamen altın yaldızlı, arma, yıldız ve çiçek süslemelidir. Armudî biçimdeki sapında kabartma iki arslan figürlü süsleme görülür. Sapın arka tarafına bir Mahmudiye altını gömülmüştür. Kitabesi sekiz satır olarak yazılmıştır :

«Ya Fettah
Kuvve-i kahire-i şahaneden
Ve himemi bahire i mülükâne ile
Bu defa müceddeden bina olunan
Harsova Kal'asının miftah-ı
Nusret penahıdır. Cenab-ı Hak
Mübarek ve Mes'ud eyleye. Amin»

Sen 1231 H. (1815/16 M.). (Resim: 1, 2)

— Tuna'nın sağ kıyısında İsmail kalesi karşısında, Dobruca'nın üst tarafında, deltanın başlangıcında *Tolcu kalesi*'nin 30 santimlik gümüş anahtarının, (Resim: 3, 4) başında kale burçları, cami, bina ağaç ve bayrak, yelpaze şeklinde çiçek ve yaprak demetiyle, sapında yaban gülü, meşe yaprağı ve kordon süslemeleri var.

Kitabesi : Rakım'ın Sultan Mahmud tuğrası ile,

«Kal'a-i Hakaniye
Tolcu» 1231 H. (1815/16 M.)

— Tuna'nın sağ kıyısında İbrail'in karşısında *Maçin Kalesi*'nin 42 santimlik armudî saplı gümüş anahtarı 490 gr. ağırlığındadır. (Resim: 5) Kitabesi :

«El Fettah

Nusret ile daima feth ide bi inyetü
Maçin Kal'ası bâbın hayr ile min miftah»

Sene 31-1231 (1816)

— *Silistre Kalesi*'nin 55 santimlik, 710 gram ağırlığında gümüş anahtarı, armudî saplı ucu sütun başlığı şeklinde stilize dallarla süslemeli Sultan Mahmud tuğralı. Alt tarafda çift surla çevrili, ortada cami, bina ve ağaçlar görülüyor. (Resim: 6, 7) Kitabesi :

«Kıl'a-ı hakaniyeden

Silistre Kal'ası'nın miftahıdır.»

Sene 1234 H (1818/19 M.) Sultan Mahmud tuğrası ile

— *Ruscuk Kalesi*'nin miftahıdır, Sene 1235 H. kitabeli (1819/20 M.) Ruscuk Kalesi gümüş anahtarı 48 santim boyunda, 744 gr. ağırlıktadır. Dal, yaprak ve gül süslemeli, palmet şeklindeki sapın ucu sütun başlığı ve lotus süslemeli olup sapın arkasına Mahmudiye altını gömülüdür. (Resim: 8, 9)

— Vidin ilerisinde nehrin kıvrım yaptığı yerde sağ kıyıda *Feth-il İslâm Kalesi*'nin 35 santim boyunda 1270 gram ağırlıkta gümüş anahtarında, dokuz köşeli sap klâsik sütun başlığı biçiminde kabartma çift surla ortada askerî tabyalar görülüyor. Oval madalyon içinde kırmızı zeminde Sultan Mahmud'un tuğrası var. (Resim: 10) Kitabesi :

«Miftah-ı Kal'a

Feth-il İslâm» 1237 H. (1822 M.)

— Tuna sağ kıyısında Vidin yakınlarında *Kule Kalesi*'nin 40 santim boyunda 670 gramlık gümüş anahtarının kitabesi :

«Yaptı Kule Kal'asını mamur ve ihya eyledi
Gazi Han-ı Mahmud-u Adlî şan inşa eyledi
Hâk-i pâye arz edüp miftah-ı simin bendesi
Resm-i deyrin mubarek bâd-i icra eyledi»

Tarih yok, tuğra oval ve kitabe dikdörtgen bir çerçeve içinde beyaz zemine hâkkedilmiştir. Arkada bir kale, surlar içinde bina, cami ve ağaç tasvirleri ile kabartma süslemelidir. (Resim: 11, 12)

Bu arada hangi kaleye ait olduğu bilinmeyen anahtarlar vardır. Kaleleri bilinmeyen bu anahtarlardan yassı, üzerlerinde kitabe ve tuğra olanlardan biri 30 santim boyunda, sapında Mahmud Adlî tuğrası, armudî kısmın ortasında dikdörtgen tâlik kitabe :

«Gazi Han-ı Mahmud Adlî'nin kıla Rabbi Kerim
Zatı alî şanını mansur ağdasın adim
Ruzu şimşiri ile feth edüp kilağı düşmanı
Ola teslim yed-i iclab sadrı miftah-ı sim»

Tarih yok. Kabartma surlar kitabe ile birleşmiştir. İçinde bina, cami ve ağaçlar vardır. Sapın arka yüzünde (Hafezek Allah) ibaresi bunun altında beyaz zeminli dikdörtgen tâlik kitabe :

«Gazi Han-ı Mahmud Âli himmetin Rabbi vahit
Eyleye bahtın kavi şanın füzun ömrün mezid
Böyle bir kal'ayla ol hakan-ı İskender tuvan
Rah-ı Yacuc adüye çekti bir sedd-i sedid»

Tarih ve isim yok. Sütun başlığı üzeri çubuk süslemeli alt kısmında surlar içinde kabartma cami, bina ve ağaç tasvirleri var (Resim: 13, 14)

İkinci anahtar armudî saplı celi Barek Allah yazılı, altında tâlik kitabe :

«Küşad oldukça her dem bâb-ı serhad-ı mansur
Haktealâ padişahın düşmanın eylesin makhur»

Arkada iki kal'a surla çevrili cami, bina, ağaç kabartmaları etrafı dal, yaprak ve çiçeklerle çevrili, armudî sapda oval madalyonla Mahmud Adlî tuğrası altında kabartma olarak sur içinde cami, bina ve ağaçlar görülüyor. (Resim: 15, 16)

Üçüncü anahtarın sapı değişik, gövdenin iki yeri sütun başlığı biçiminde, üzeri dal, yaprak, çiçek süslemeli, ortada Mahmud Adlî tuğrası var.

Dördüncü anahtarın iki yüzü yaprak ve çiçeklerle süslemeli, tepelik kısmında celi hatla maşaallah bunun karşılığında tuğra var.

Gövdeleri yuvarlak, tuğralı veya armalı anahtarlar diğer bir gruptur.

— *Belgrat Kalesi*'nin Tamuşvar, İstanbul, Sava kapıları için üç demir anahtarı da bunlar arasındadır. (Resim: 17, 18, 19)*

Karadeniz'in doğu kıyısında, Evliya Çelebi'nin de bahsettiği Sohüm Kalesi'nin kitabesi de Topkapı Sarayı'nda ikinci avluda, Kubbealtına yakın bir yerde durmaktadır. Yüksek bir kaide üstünde bulunan kitabenin tepesinde de iri palmetlerle çevrili üçgen alınlıkta tuğra yer almaktadır. Kitabesinin metni şöyledir :

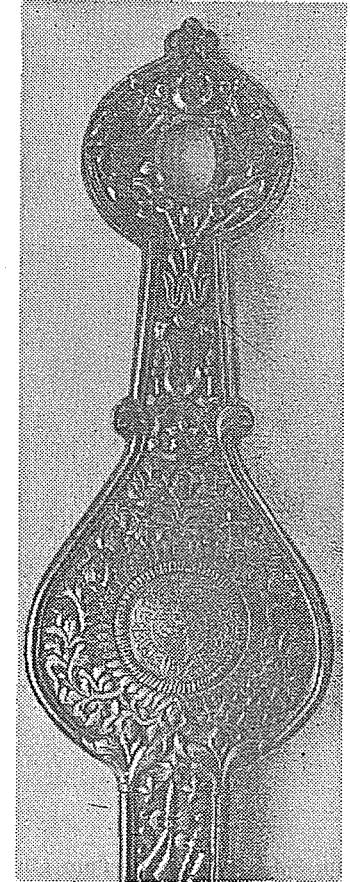
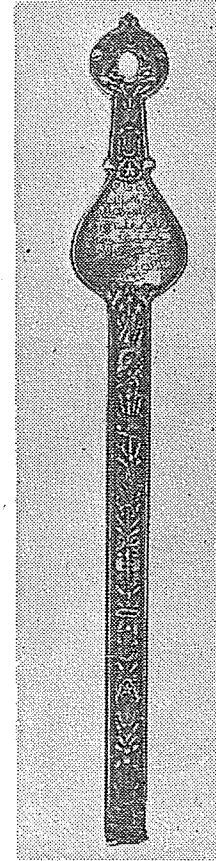
Asr-ı Hân-ı Ahmed-i Sâlis'de Sohüm Kal'ası da
Yapılıp bâbının üstüne bu taş kondu hemân
Sonra Moskof eline geçmiş iken nice zamân
Vatan-ı bûm olup oldu nizâmı tâlân
Kal'ayı Rûsiyye'den Hân-ı Hâmîd-i Sâni
Zor ile aldı giruya Şeh-i Gâzî-i zamân
Geldi fermân-ı hümâyûnu ile işte bu seng
Buraya vaz'ını emreyledi Şâh-ı devrân

Şehinşâh-ı cihân şevketlû Sultan Ahmed-i Gâzî
Ki bâb-ı devleti İskender u Dârâ'ya me'vâdır
Ve hâkân-ı bülend-ikbâl kim zât-ı hümâyûnu
Kemâl-i izzü câh-ı ma'deletle âlem-ârâdır
Ve hâkân-ı güzînin sıhr-ı hâsı sadr-ı âlisi
Vezîr-i pür-himem Dâmâd İbrâhim Paşadır
Cihânın eyleyüp her kûşesin te'min a'bâdan

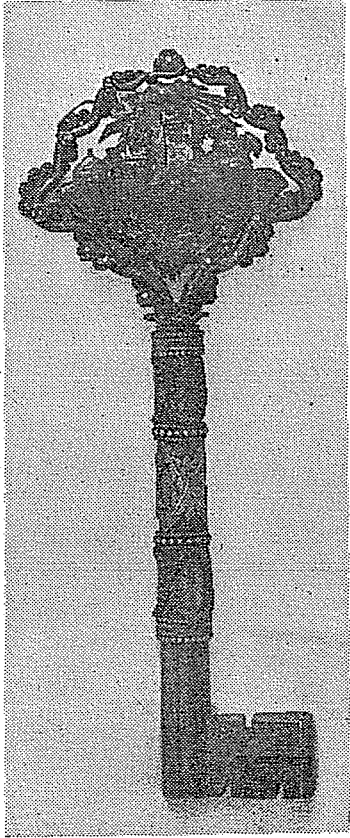
* İsmail Ünal, Bu Kale anahtarlarile ilgili bir çalışma yapmıştır (Topkapı Sarayı Müzesi asistanı, basılmamış terfi tezi) İstanbul 1960.

Bu semtin dahi oldu çünkü emri hıfzına sâdır
Yapıldı himmetile bu mu'azzam kal'a muhkem
Ki heybetle sanursun kim ser-i Kâf üzere ankâdır
Kıla Hak Şehriyâr-ı âlemin ikbâlini efzûn
Ki zât-ı akdesi sermâye-i ârâm-ı dünyâdır
...vezîri-a'zâmın dahi kıla dâim
Ki bâis böyle emn ü râhına ol sadr-ı dânadır.

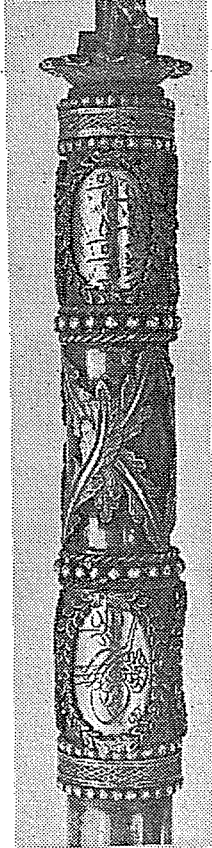
Bu kitabe bozuk bir istif ve fena bir tâlik'le yazılmıştır.

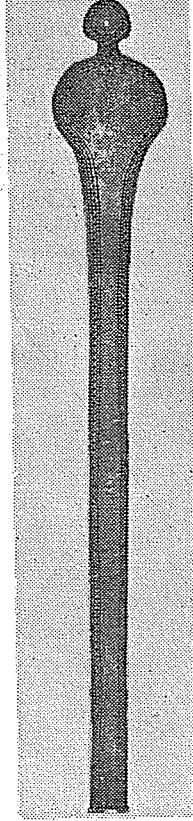
Resim 1-2. Harsova Kalesi'nin gümüş anahtarı.

3

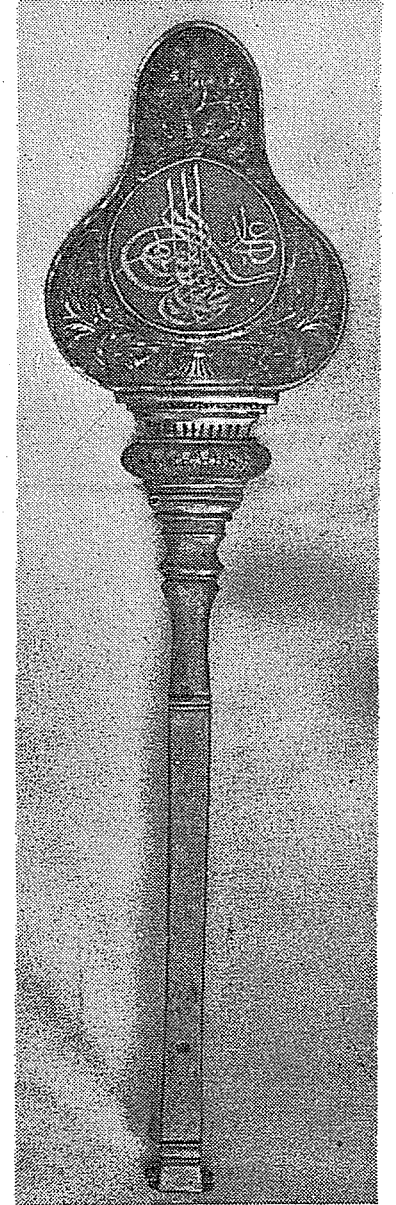
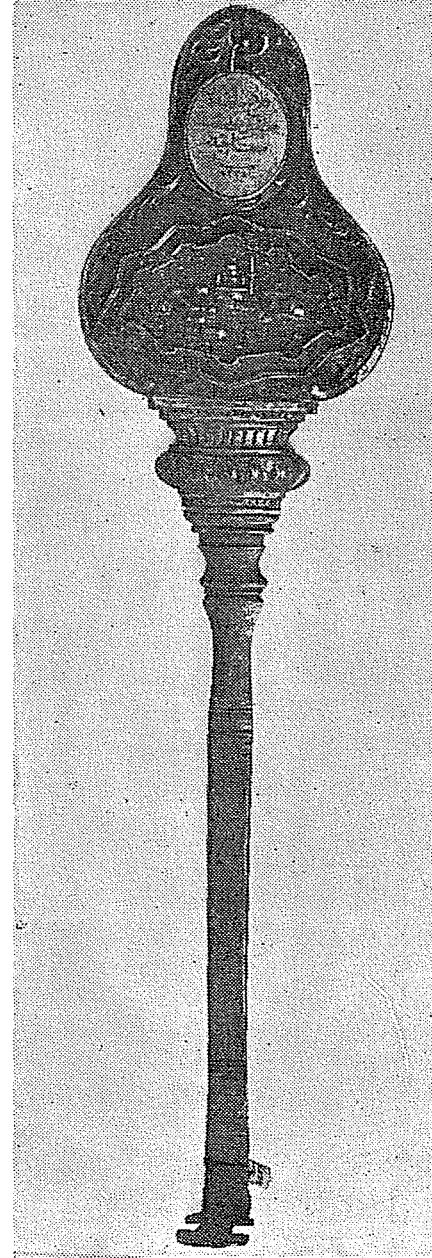
4

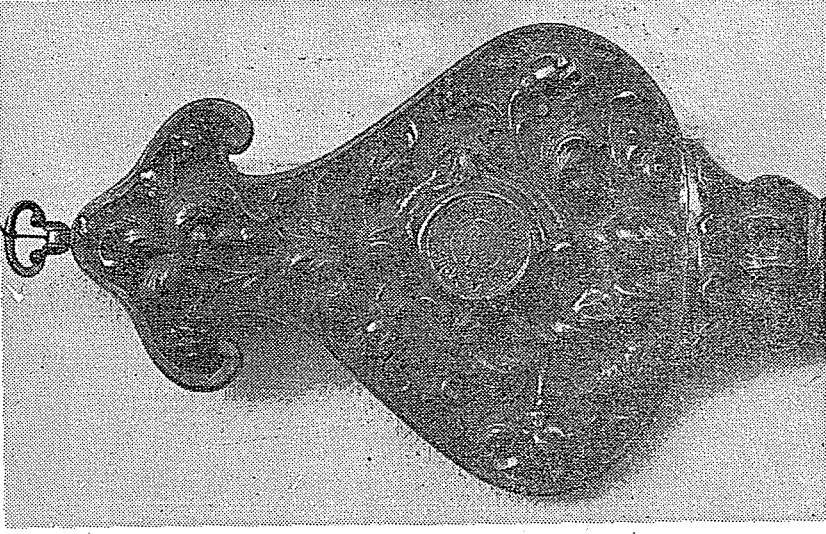
5

Resim 3-4. Tolcu Kalesi'nin gümüş anahtarı.

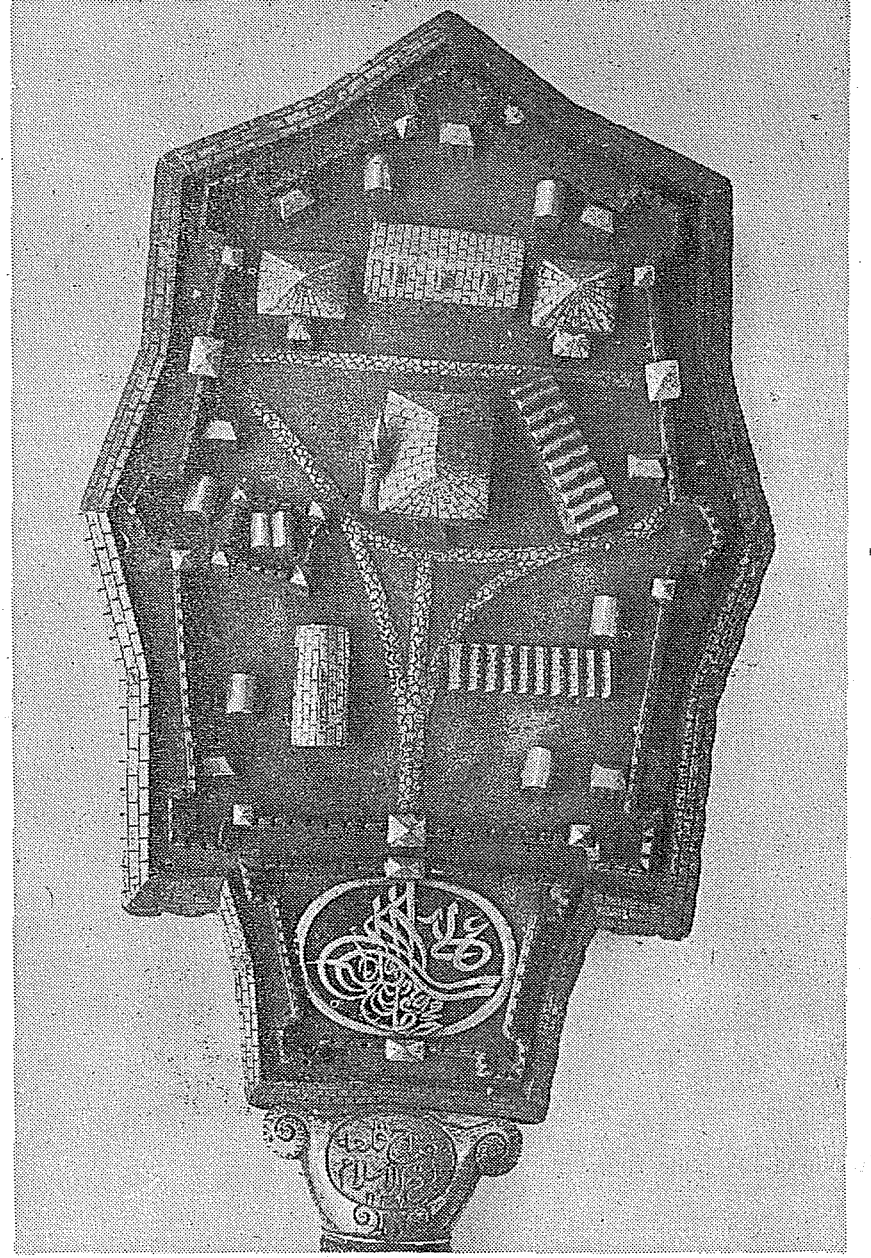
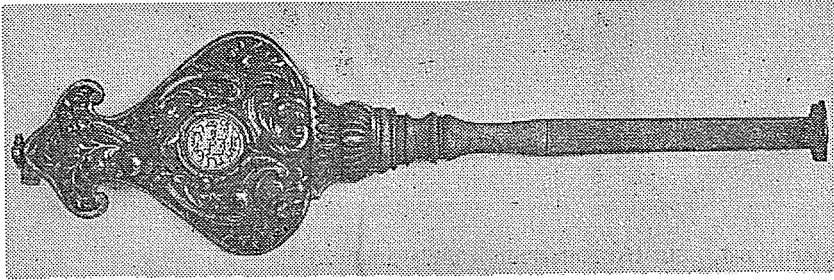
Resim 5. Maçın Kalesi'nin gümüş anahtarı.

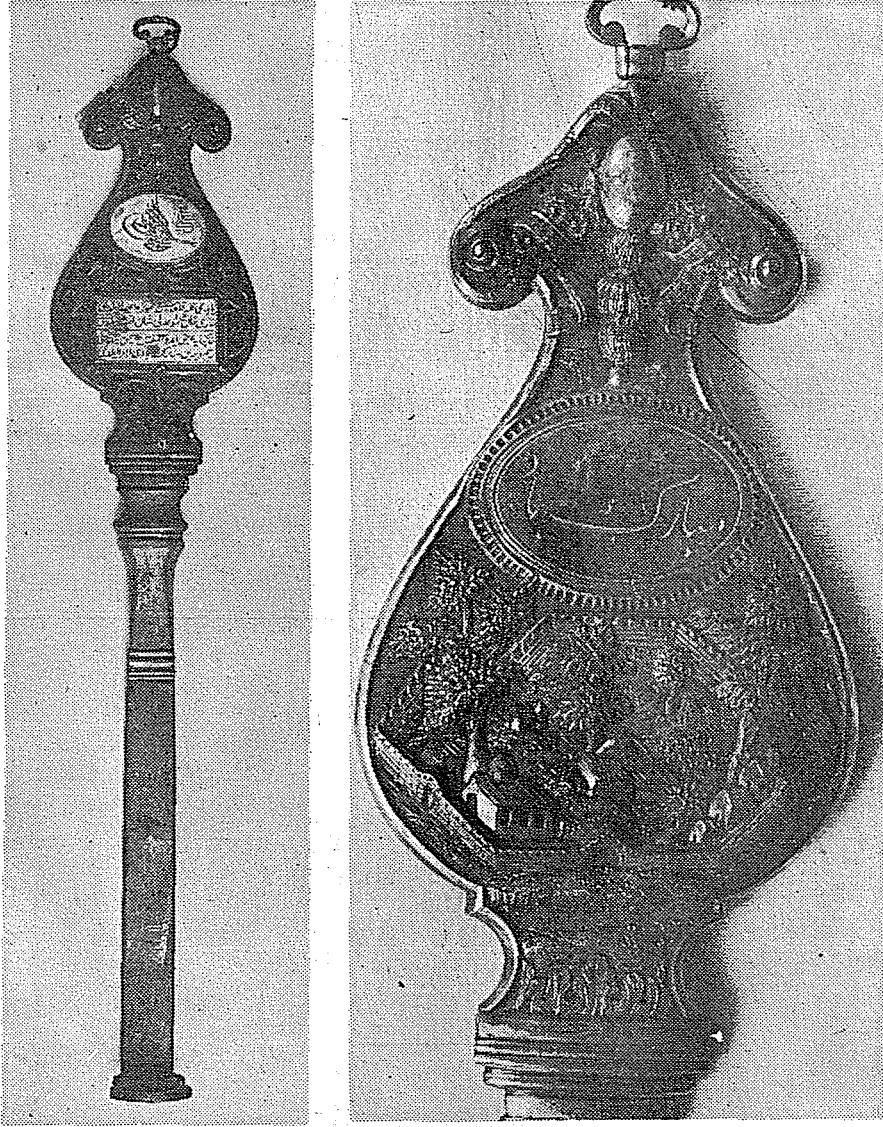
Resim 6-7. Silistre Kalesi'nin gümüş anahtarı.

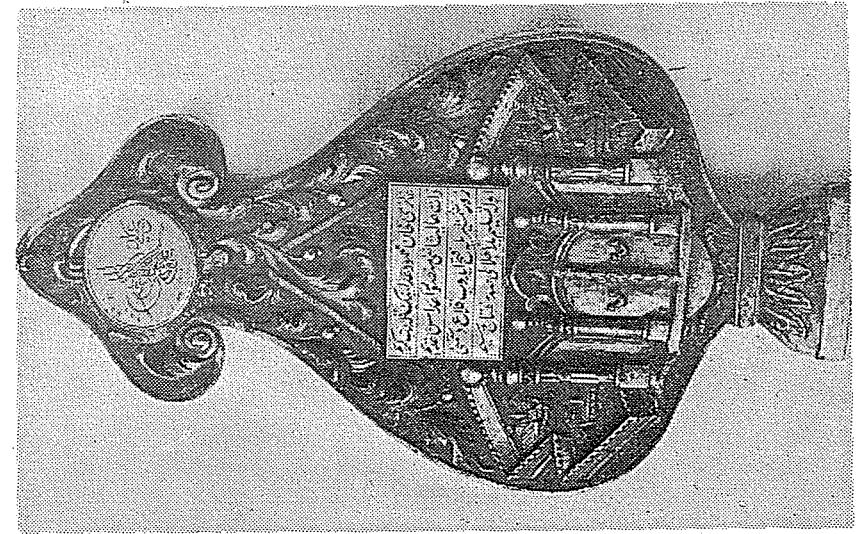
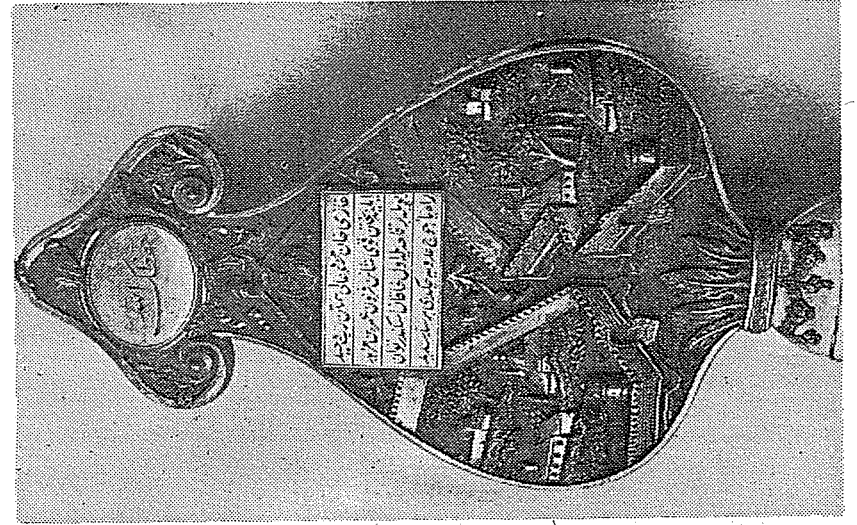
Resim 8-9. Rusculuk Kalesi'nin anahtarı.

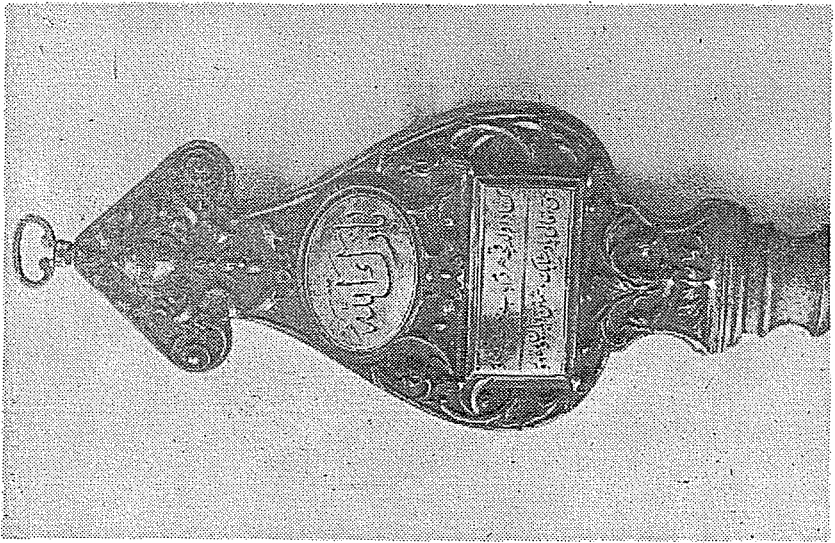
Resim 10. Feth-il İslâm Kalesi'nin anahtarı.

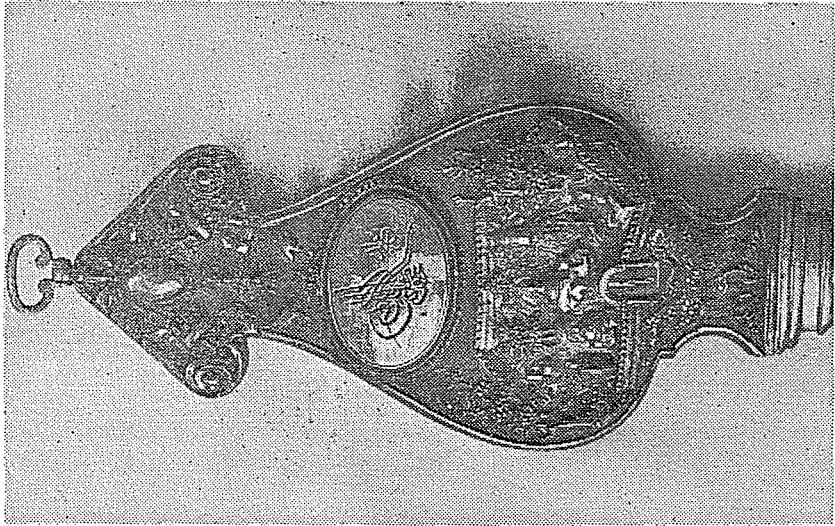
Resim 11-12. Kule Kalesi'nin anahtarı.

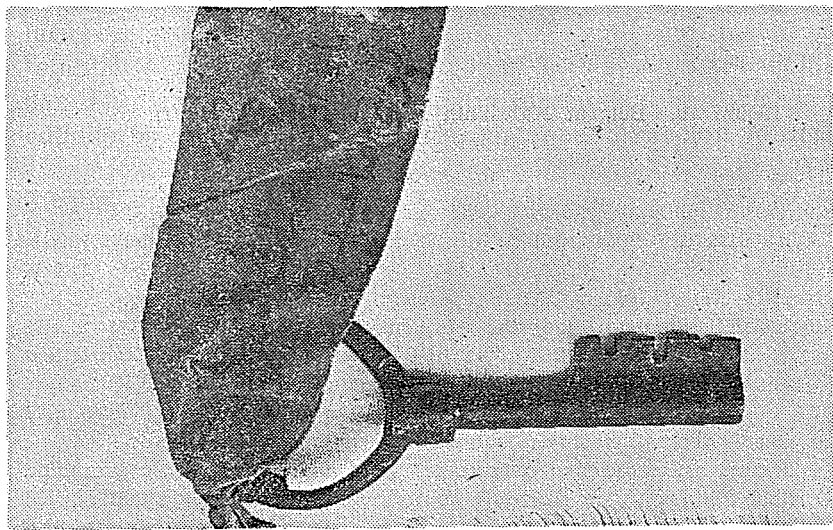
Resim 13-14. Hangi kaleye ait olduğu bilinmeyen anahtar.

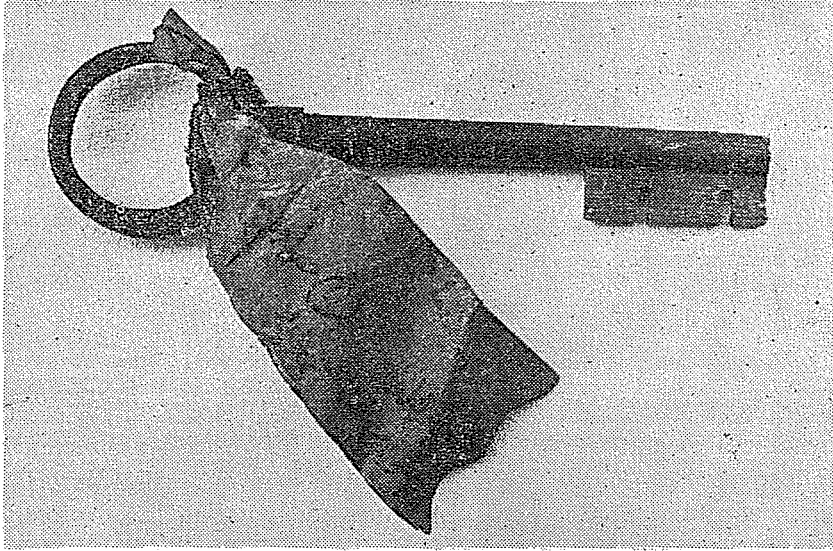
Resim 15-16. Hangi kaleye ait olduğu bilinmeyen anahtar.

Resim 17. Belgrat Kalesi'nin Tamuşvar kapısı anahtarı.

Resim 18. Belgrat Kalesi'nin Sava kapısı anahtarı.

Resim 19. Belgrat Kalesi'nin İstanbul kapısı anahtarı.

TİRE MÜZESİNDE BULUNAN 147 ENV. NO.LU BİZANS SÜTUN BAŞLIĞI

Mükerrem (USMAN) ANABOLU

İznik Müzesi'nde bulunan 670 env. no.lu sütun başlığı¹. Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunan ayak (paye) başlığı². İznik'ten alınıp Bursa Müzesi'ne götürülmüş olan 280 env. no.lu sütun başlığı³. Eğridir'deki Dündar Bey Camii'nde ikinci defa kullanılmış olan sütun başlıkları⁴ ile Tire Müzesi'ndeki 147 env. no.lu sütun başlığı⁵, köşelerinde, plastik bir şekilde yapılmış olup ileriye doğru çıkan birer kuş (büyük bir olasılıkla kartal) ve yan yüzeylerinde kuşlara ait olan kanatlarla bezenmişlerdir.

İznik ve Afyonkarahisar müzelerindeki başlıklardaki kuş kanatları, arkalarından birbirlerine değerler, aralarında başka bir motif yoktur. Sadece Afyonkarahisar'daki ayak (paye) başlığında, kuşların başlarının hizasında, bir saç örgüsü (guilloche) motifi yer alır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan 2810 env. no.lu başlıkla Dündar Bey Camiinin başlıkları, kanatlar arasındaki boşluklarda, stilize edilmiş bitkisel motifleri içerirler. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki

1 M. Keşoğlu, İznik Müzesinde Bazı Bizans Başlıkları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, c. V (1972-1973), s. 282 ve s. 287, res. 3.

2 American Journal of Archeology, c. LXXV (1971), lev. 44, res. 34.

3 M. Keşoğlu, sözü edilen makale, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, c. v (1972-1973), s. 282 ve s. 287, res. 4.

4 G. Öney, Anadolu Selçuk Mimarisinde Antik Devir Malzemesi, Anadolu (Anatolia), c. XII (1968), s. 20, lev. XI, res. 7 b-7 c.

5 Tire'deki Aydınogulları Caddesinde, Santral Garaj'ın inşası sırasında bulunmuş olup yayınlanmamıştır. Tarafımdan hazırlanmakta olan Tire Müzesi Kataloğu'nda yer alacaktır. Mermerden olup 0,34 m. yüksekliğindedir. Genişliği 0,46, derinliği ise 0,39 m. dir.